

KIRJALLISUUSVIITTEET

Kaikki Nordic Nutrition Recommendation 2023 viitteet löytyvät alla olevasta linkistä (niitä ei ole kaikkia listattu tähän, vaan viitattu joissain kohdin vain pohjoismaiseen suositukseen <https://pub.norden.org/nord2023-003/references.html>)

Ravitsemussuositukset – tieteellinen perusta ravitsemusterveyden edistämiselle

Arnesen EK, Juel Christensen J, Andersen R, Eneroth H, Erkkola M, Høyner A, Warensjö Lemming E, Meltzer HM, Þórhallsson Þórhallur I, Þórsdóttir I, Schwab U, Trolle E, Blomhoff R. The Nordic Nutrition Recommendations 2022 – structure and rationale of qualified systematic reviews. *fnr* [Internet]. 2020Jun.18 [cited 2024Apr.1];64. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/4403>

Arnesen EK, Juel Christensen J, Andersen R, Eneroth H, Erkkola M, Høyner A, Warensjö Lemming E, Meltzer HM, Þórhallsson Þórhallur I, Þórsdóttir I, Schwab U, Trolle E, Blomhoff R. The Nordic Nutrition Recommendations 2022 – handbook for qualified systematic reviews. *fnr* [Internet]. 2020Jun.18 [cited 2024Apr.1];64. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/4404>

Benton TG, Harwatt H, Høyner-Lund A, Margrete Meltzer H, Trolle E, Blomhoff R. An overview of approaches for assessing the environmental sustainability of diets – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.1 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10453>

Blomhoff R, Andersen R, Arnesen E, ym. Nordic Nutrition recommendations 2023. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2023. Luettavissa: <https://www.norden.org/fi/node/81400>

Food & Nutrition Research: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyner-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Høyner A, Christensen JJ, Arnesen EK, Andersen R, Eneroth H, Erkkola M, Warensjö Lemming E, Meltzer HM, Halldórsson Þórhallur I, Þórsdóttir I, Trolle E, Schwab U, Blomhoff R. The Nordic Nutrition Recommendations 2022 – prioritisation of topics for de novo systematic reviews. *fnr* [Internet]. 2021Oct.8 [cited 2024Apr.1];65. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/7828>

Juel Christensen J, Arnesen EK, Andersen R, Eneroth H, Erkkola M, Høyner A, Warensjö Lemming E, Meltzer HM, Þórhallsson Þórhallur I, Þórsdóttir I, Schwab U, Trolle E, Blomhoff R. The Nordic Nutrition Recommendations 2022 – principles and methodologies. *fnr*

[Internet]. 2020Jun.18 [cited 2024Apr.1];64. Available from:

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/4402>

Meltzer HM, Eneroth H, Erkkola M, Trolle E, Fantke P, Helenius J, Olesen JE, Saarinen M, Maage A, Ydersbond TA. Challenges and opportunities when moving food production and consumption toward sustainable diets in the Nordics: a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.1 [cited 2024Apr.1];68. Available from:

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10489>

Nordic Council of Ministers. The Nordic Region - towards being the most sustainable and integrated region in the world. Action Plan for 2021 to 2024. 2020.

Ravitsemus- ja ruokasuositukset. Ruokavirasto 19.1.2024

<https://www.ruokavirasto.fi/elintarvikkeet/terveytta-edistava-ruokavalio/ravitsemus--ja-ruokasuositukset/>

Trolle E, Meinilä J, Eneroth H, Meltzer HM, Þórsdóttir I, Halldorsson T, Erkkola M. Integrating environmental sustainability into food-based dietary guidelines in the Nordic countries.

Food Nutr Res. 2024 Oct 25;68. doi: 10.29219/fnr.v68.10792.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10792/17897>

Sanasto

Tieteen termipankki 2017. <https://tieteentermipankki.fi>

Suomalaisen ruoankäytön ja ravitsemuksen piirteet

Erkkola M, Fogelholm M, Konttinen H, Laamanen JP, Mäenpää E, Nevalainen J, Nikula H, Pirttilä J, Uusitalo L, Saarijärvi H. 2019. Ruokaympäristön osatekijät ja ohjauskeinot.

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:51.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-777-2>

Erkkola M, Lallukka T, Lehto R, Sääksjärvi K, (toim.). Eriarvoisuus lautasella. SLA teemanumero [Internet]. 20. toukokuuta 2022 [viitattu 2. joulukuuta 2024];59(2).

<https://journal.fi/sla/issue/view/8464>

Erkkola M, Kinnunen S, Vepsäläinen HR, Meinilä JM, Uusitalo L, Konttinen H, Saarijärvi H, Fogelholm N, Nevalainen J. A slow road from meat dominance to more sustainable diets: an analysis of purchase preferences among Finnish loyalty-card holders. *PLOS Sustainability and Transformation* 2022.

<https://journals.plos.org/sustainabilitytransformation/article?id=10.1371/journal.pstr.0000015>

Härkänen T, Tapanainen H, Mäntymaa P, Sares-Jäske L, Kaartinen N, Männistö S, Paalanen L, Valsta L. Aikuisväestön suositeltavien ruokavalintojen toteutuminen karttoina.

Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2022:187–209. <https://doi.org/10.23990/sa.113046>

Kaartinen NE, Tapanainen H, Männistö S, Reinivuo H, Virtanen S, Jousilahti P, Koskinen S, Valsta LM. Aikuisväestön ruoankäytön ja ravintoaineiden saannin muutokset vuosina 1997–2017: kansallinen FinRavinto-tutkimus. *Lääkärilehti* 2021;76(5):273–280.

Konttinen H, Halmesvaara O, Fogelholm M, Saarijärvi H, Nevalainen J, Erkkola M. Sociodemographic differences in motives for food selection: results from the LoCard cross-sectional survey. *Int J Behav Nutr Phys Act* 2021;18:71.

<https://ijbnpa.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12966-021-01139-2>

Koponen P, Borodulin K, Lindqvist A, Sääksjärvi K, Koskinen S. (toim.) Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa. FinTerveys 2017 -tutkimus. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 4/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-105-8>

Laaksonen N. Toimistotyöntekijän lounasruokailu etätyössä. Opinnäytetyö. Ruokatuotannon johtamisen koulutusohjelma. Haaga-Helmin ammattikorkeakoulu 2021.

Raulio S, Roos E, Prättälä R. Availability, usage and nutritional significance of worksite canteens in Finland. *Annals of Nutrition and Metabolism* 2011;58:153–4.

Roos E, Sarlio-Lähteenkorva S, Lallukka T. Having lunch at staff canteen is associated with recommended food habits. *Public Health Nutrition* 2004;7:53–61.

Skaffari E, Vepsäläinen H, Nissinen K, Lehto E, Lehto R, Roos E, Erkkola M, Korkalo L. Food consumption and nutrient intake of Finnish preschool children according to parental educational level. *Br J Nutr* 2023; June10:1-10. doi: 10.1017/S0007114523001460.

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018.

Valsta LM, Tapanainen H, Kortetmäki T, Sares-Jäske L, Paalanen L, Kaartinen NE, Haario P, Kaljonen M. Disparities in Nutritional Adequacy of Diets between Different Socioeconomic Groups of Finnish Adults. *Nutrients* 2022;14:1347. doi: 10.3390/nu14071347.

Ruoan terveysvaikutukset ja painonhallinta

Aittola K, Karhunen L, Männikkö R, Järvelä-Reijonen E, Mikkonen S, Absetz P, Kolehmainen M, Schwab U, Harjumaa M, Lindström J, Lakka T, Tilles-Tirkkonen T, Pihlajamäki J. Enhanced Eating Competence Is Associated with Improved Diet Quality and Cardiometabolic Profile in Finnish Adults with Increased Risk of Type 2 Diabetes. *Nutrients* 2021;13:4030.

Appleton KM, Hemingway A, Rajska J, Hartwell H. Repeated exposure and conditioning strategies for increasing vegetable liking and intake: systematic review and meta-analyses of the published literature. *Am J Clin Nutr*. 2018 Oct 1;108(4):842-856. doi: 10.1093/ajcn/nqy143. Erratum in: *Am J Clin Nutr* 2019;109:222.

Blomhoff R, Andersen R, Arnesen EK, Christensen JJ, Eneroth H, Erkkola M, Gudaviciene I, Halldorsson TI, Hoyer-Lund A, Lemming EW, Meltzer HM, Pitsi T, Schwab U, Siksnia I, Thorsdottir I, Trolle E. *Nordic Nutrition Recommendations 2023*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2023.

Chaput JP, McHill AW, Cox RC, Broussard JL, Dutil C, da Costa BGG, Sampasa-Kanyinga H, Wright KP Jr. The role of insufficient sleep and circadian misalignment in obesity. *Nat Rev Endocrinol* 2023;19:82-97. <https://doi.org/10.1038/s41574-022-00747-7>

Clark AB, Coates AM, Davidson ZE, Bonham MP. Dietary patterns under the influence of rotational shift work schedules: a systematic review and meta-analysis. *Adv Nutr* 2023;14:295-316. <https://doi.org/10.1016/j.advnut.2023.01.006>

de Queiroz FLN, Raposo A, Han H, Nader M, Ariza-Montes A, Zandonadi RP. Eating Competence, Food Consumption and Health Outcomes: An Overview. *Int J Environ Res Public Health* 2022;19:4484.

Eaton M, Probst Y, Foster T, Messore J, Robinson L. A systematic review of observational studies exploring the relationship between health and non-weight-centric eating behaviours. *Appetite* 2024;199:107361.

Fang K, Mu M, Liu K, He Y. Screen time and childhood overweight/obesity: A systematic review and meta-analysis. *Child: Care, Health and Development* 2019;45(5):744-753.

Fineli - elintarvikkeiden kansallinen koostumustietokanta. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. <https://fineli.fi/>

Hiltunen P, Leppänen MH, Ray C, Määttä S, Vepsäläinen H, Koivusilta L, Sajaniemi N, Erkkola M, Roos E. Relationship between screen time and sleep among Finnish preschool children: results from the DAGIS study. *Sleep Med* 2021;77:75-81.

Koivumäki T, Harjunen H, Hagström T, Mikkilä K, Pusa T, Marjaana Lahti-Koski M. Kohti eettistä ja vastuullista painopuhetta ja -käytäntöjä. Lihavuuden stigma ja sen vähentäminen. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja* 2023:10.

Käypä hoito -suositus: lihavuus (lapset, nuoret ja aikuiset). Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Lihavuustutkijat ry:n ja Suomen Lastenlääkäriyhdistys ry:n asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2024 (viitattu 12.6.2024). Saatavilla internetissä: www.kaypahoito.fi

López-Bueno R, Núñez-Cortés R, Calatayud J, Salazar-Méndez J, Petermann-Rocha F, López-Gil JF, Del Pozo Cruz B. Global prevalence of cardiovascular risk factors based on the Life's Essential 8 score: an overview of systematic reviews and meta-analysis. *Cardiovasc Res* 2024;120:13-33. doi: 10.1093/cvr/cvad176

Mäki P, Puska P, Rissanen A, Mustajoki P. Yhteiskunnalliset toimet välttämättömiä lihomiskehityksen kääntämiseksi. *Suomen Lääkärilehti* 50-52/2021 vsk 76s, 3051 – 3055.

Poorolajal J, Sahraei F, Mohamdadi Y, Doosti-Irani A, Moradi L. Behavioral factors influencing childhood obesity: a systematic review and meta-analysis. *Obesity Research & Clinical Practice* 2020;14(2):109-118.

Schlesinger S, Neuenschwander M, Schwedhelm C ym. Food Groups and Risk of Overweight, Obesity, and Weight Gain: A Systematic Review and Dose-Response Meta-Analysis of Prospective Studies. *Adv Nutr* 2019;10:205-218.

Stribițcaia E, Evans CEL, Gibbons C, Lundell J, Sarkar A. Food texture influences on satiety: systematic review and meta-analysis. *Sci Rep* 2020;10:12929.

Svendsen M, Forslund HB. Meal patterns, including intermittent fasting: a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *Food Nutr Res* 2024;68:10505.

<https://doi.org/10.1016/10.29219/fnr.v68.10505>

Theorell-Haglöw J, Lemming EW, Michaëlsson K, Elmståhl S, Lind L, Lindberg E. Sleep duration is associated with healthy diet scores and meal patterns: results from the population-based EpiHealth study. *J Clin Sleep Med* 2020;16:9-18.

<https://doi.org/10.1016/10.5664/jcsm.8112>

van der Merwe C, Münch M, Kruger R. Chronotype differences in body composition, dietary intake and eating behavior outcomes: a scoping systematic review. *Adv Nutr* 2022;13:2357-2405. <https://doi.org/10.1093/advances/nmac093>

Liikkumalla terveyttä – askel kerrallaan. Viikoittainen liikkumisen suositus 18–64-vuotiaille. UKK-instituutti, 2019. <https://ukkinstituutti.fi/liikkuminen/liikkumisen-suositukset/aikuisten-liikkumisen-suositus/>.

2018 Physical Activity Guidelines Advisory Committee. 2018 Physical Activity Guidelines Advisory Committee Scientific Report. Washington, DC: US Department of Health and Human Services 2018; <https://health.gov/paguidelines/second-edition/report.aspx>

Swift DL, McGee JE, Earnest CP, Carlisle E, Nygard M, Johannsen NM. The Effects of Exercise and Physical Activity on Weight Loss and Maintenance. *Cardiovasc Dis.* 2018 Jul-Aug;61(2):206-213. doi: 10.1016/j.pcad.2018.07.014. Epub 2018 Jul 9. PMID: 30003901

Ruoan ympäristövaikutukset (nämä viitteet koskevat kappaletta Ruoan ympäristövaikutukset. Ruokaryhmä-kohtaiset viitteet ovat kunkin ruokaryhmän alla)

Benton TG, Harwatt H, Høyer-Lund A, Margrete Meltzer H, Trolle E, Blomhoff R. An overview of approaches for assessing the environmental sustainability of diets – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.1 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10453>

Damiani M, Sinkko T, Caldeira C, Tosches D, Robuchon M, Sala S. Critical review of methods and models for biodiversity impact assessment and their applicability in the LCA context, *Environmental Impact Assessment Review*, Volume 101, 2023, 107134, ISSN 0195-9255, <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2023.107134>

- EEA 2003. Europe's water: An indicator-based assessment. Saatavilla: https://www.eea.europa.eu/publications/topic_report_2003_1. Viitattu 26.11.2024
- GREENHOUSE GAS EMISSIONS IN FINLAND 1990 to 2022. National Inventory Document under the UNFCCC. Submission to the European Union 15 March 2024. Saatavilla: https://stat.fi/tup/khkinv/khkaasut_raportointi.html
- Hyvärinen E, Juslén A, Kemppainen E ym. (toim.) Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus 2019. Helsinki. 704 s
- IPBES 2019. Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Díaz S, Settele J, Brondízio E.S. etc. (eds.). IPBES secretariat, Bonn, Germany. 56 p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3553579>
- Irz X, Tapanainen H, Saarinen M, Salminen J, Sares-Jäske L & Valsta L. Reducing the Carbon Footprint of Diets Across Socio-Demographic Groups in Finland: A Mathematical Optimization Study. *Public Health Nutrition* 2024 Mar 4;27(1):e98. <https://doi.org/10.1017/S1368980024000508>
- Irz X, Sares-Jäske L, Tapanainen H, Niemi J, Paalanen L, Saarinen M, Valsta, L. Assessing The Cost of Nutritionally Adequate and Low Climate Impact Diets in Finland. *Current developments in nutrition*. <https://doi.org/10.1016/j.cdnut.2024.102151>
- Kontula, T. & Raunio, A. (toim.). Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja – Osa 1: Tulokset ja arvioinnin perusteet. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö, Helsinki. Suomen ympäristö 5/2018. 388 s.
- Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. *Int J Life Cycle Assess*. 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>
- Lüscher G, Jeanneret P, Schneider M.K. etc. Responses of plants, earthworms, spiders and bees to geographic location, agricultural management and surrounding landscape in European arable fields *Agric. Ecosyst. Environ.*, 186 (2014), pp. 124-134. [10.1016/j.agee.2014.01.020](https://doi.org/10.1016/j.agee.2014.01.020)
- Meinilä J, Hartikainen H, Tuomisto HL, et al. Food purchase behaviour in a Finnish population: patterns, carbon footprints and expenditures. *Public Health Nutr*. 2022;25(11):3265-3277. doi: 10.1017/S1368980022001707
- Poore, J. & Nemecek, T. 2018. Reducing food's environmental impacts through producers and consumers. *SCIENCE* 1 Jun 2018, Vol 360, Issue 6392, pp. 987-992.
- Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>
- Salo M and A Nissinen. Consumption choices to decrease personal carbon footprints of Finns. *Reports of the Finnish Environment Institute* 30/2017

Silvennoinen K, Nisonen S & Katajajuuri J.-M. Food waste amount, type, and climate impact in urban and suburban regions in Finnish households. *Journal of Cleaner Production*. Volume 378, 10 December 2022, 134430.

Suomen ympäristökeskus. Katsaus ympäristön tilaan. Suuri ravinnekuormitus ruokkii rehevöitymistä. Julkaistu 2.5.2022 / Päivitetty 19.4.2024

<https://www.ymparisto.fi/fi/ympariston-tila/vesi/rehevoittava-kuormitus>

Toivonen M, Huusela E, Hyvönen T, Marjamäki P, Järvinen A, & Kuussaari M. Effects of crop type and production method on arable biodiversity in boreal farmland. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 337, 108061, 2022.

<https://doi.org/10.1016/j.agee.2022.108061>

Trolle E., Meinilä J., Eneroth H., Meltzer H. M., Þórsdóttir I., Halldorsson T., and Erkkola M. "Integrating Environmental Sustainability into Food-Based Dietary Guidelines in the Nordic Countries". *Food & Nutrition Research*, vol. 68, Oct. 2024, doi:10.29219/fnr.v68.10792.

Energia- ja ravintoaineiden saantisuosituks

Carlsen H, Pajari A-M. Dietary fiber – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2023Oct.18;67.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/9979>

Erkkola M, Schwab U, Itkonen S, Lamberg-Allardt C, Männistö S. Miten ravitsemus- ja ruokasuosituksia laaditaan? *Duodecim* 2023;139:1485-92.

<https://www.duodecimlehti.fi/duo17852>

Moore CJ, Kelly SAM, Moynihan PJ. Systematic Review of the Effect on Caries of Sugars Intake: Ten-Year Update. *J Dent Res* 2022;101(9):1034-1045. doi: 10.1177/00220345221082918.

Moynihan PJ, Kelly SA. Effect on caries of restricting sugars intake: systematic review to inform WHO guidelines. *J Dent Res*. 2014;93(1):8-18. doi: 10.1177/0022034513508954.

Geirsdóttir ÓG, Pajari AM. Protein - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *Food Nutr Res*. 2023 Dec 12;67. doi: 10.29219/fnr.v67.10261.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10261>

Retterstøl K, Rosqvist F. Fat and fatty acids - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *Food Nutr Res*. 2024 Jan 12;68. doi: 10.29219/fnr.v68.9980.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/9980>

Secretary of the Nordic Council of Ministers Nordic Council of Ministers. Nordic Nutrition Recommendations 2023. <https://www.norden.org/en/publication/nordic-nutrition-recommendations-2023>

Sonestedt E, Øverby NC. Carbohydrates - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. Food Nutr Res. 2023 Nov 10;67. doi: 10.29219/fnr.v67.10226. <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10226>

Shkempi B, Huppertz T. Impact of Dairy Products and Plant-Based Alternatives on Dental Health: Food Matrix Effects. Nutrients. 2023;15(6):1469. doi: 10.3390/nu15061469.

Sumner O, Burbridge L. Plant-based milks: the dental perspective. Br Dent J 2020. doi: 10.1038/s41415-020-2058-9.

Swan GE, Powell NA, Knowles BL, Bush MT, Levy LB. A definition of free sugars for the UK. Public Health Nutr 2018;21(9):1636-1638. doi: 10.1017/S136898001800085X.

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

WHO. Sugars and dental caries 2017. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/259413/WHO-NMH-NHD-17.12-eng.pdf?sequence=1>

Natrium

Jula A. Sodium – a systematic review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. fnr [Internet]. 2024Jan.31;68. <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10319>

E-vitamiini

Hantikainen E, Trolle Lagerros Y. Vitamin E – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. fnr [Internet]. 2023Dec.12;67. <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10238>

D-vitamiini

Brustad M, Meyer HE. Vitamin D – a scoping review for Nordic nutrition recommendations 2023. fnr [Internet]. 2023Nov.13;67. <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10230>

C-vitamiini

Lykkesfeldt J, Carr A. Vitamin C – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. fnr [Internet]. 2023Dec.28;67. <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10300>

Folaatti

Bjørke Monsen A-L, Ueland PM. Folate – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. fnr [Internet]. 2023Dec.26;67. <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10258>

B12-vitamiini

Bjørke Monsen A-L, Lysne V. Vitamin B₁₂ – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2023Nov.8;67.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10257>

Bärebring L, Lamberg-Allardt C, Thorisdottir B, Ramel A, Söderlund F, Arnesen EK, Nwaru BI, Dierkes J, Åkesson A. Intake of vitamin B12 in relation to vitamin B12 status in groups susceptible to deficiency: a systematic review. *fnr* [Internet]. 2023Jun.30;67.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/8626>

Kalsium

Torfadóttir JE, Uusi-Rasi K. Calcium – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2023Dec.19;67.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10303>

Rauta

Domellöf M, Sjöberg A. Iron – a background article for the Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.8;68.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10451>

Jodi

Gunnarsdóttir I, Brantsæter AL. Iodine: a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2023Dec.26;67.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10369>

Seleeni

Alexander J, Olsen A-K. Selenium – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2023Dec.28;67.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10320>

Sinkki

Strand TA, Mathisen M. Zinc – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2023Dec.6;67.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10368>

Ruokasuositukset

Erkkola M, Schwab U, Itkonen S, Lamberg-Allardt C, Männistö S. Miten ravitsemus- ja ruokasuosituksia laaditaan? *Duodecim* 2023;139:1485-92.

<https://www.duodecimlehti.fi/duo17852>

FAO and WHO. Sustainable healthy diets – Guiding principles. Rome, 2019.

<https://www.who.int/publications/i/item/9789241516648>

Juul F, Bere E. Ultra-processed foods – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Apr.24;68.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10616>

Imetys ja lisäruokien aloitus

Hörnell A, Lagström H. Infant feeding—a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.5;68.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10456>

Ikonen R, Hakulinen T, Lyytikäinen A, Mikkola K, Niinistö S, Sarlio S, Virtanen S. Imeväisikäisten ruokinta Suomessa vuonna 2019. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 11/2020. Helsinki 2020.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140536/URN_ISBN_978-952-343-555-1.pdf

Vilja ja viljavalmistet

Skeie G, Fadnes LT. Cereals and cereal products – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.14;68.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10457>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyer-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Lindfors K, Kyttä V, Saarinen M, Vorne V. Climate impact dataset of 1233 ingredients to promote sustainability of food service operators in Finland. Data in Brief. Available online 15 November 2024, 111143. ISSN 2352-3409. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.111143>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen, M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. *Int J Life Cycle Assess.* 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Kyttä V, Kårlund A, Pellinen T, Tuomisto H L, Kolehmainen M, Pajari A-M, & Saarinen M. Extending the product-group-specific approach in nutritional life cycle assessment. **The International Journal of Life Cycle Assessment**, 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02235-0>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitseemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Kasvikset, hedelmät ja marjat

Rosell M, Fadnes LT. Vegetables, fruits, and berries – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Jan.26 [cited 2024Apr.2];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10455>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyer-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Joensuu, K., Kotilainen, T., Räsänen, K., Rantanen, M., Usva, K. & Silvenius, F. 2024. Assessment of climate change impact and resource-use efficiency of lettuce production in vertical farming and greenhouse production in Finland: a case study. *Int J LCA* 29: 1932–1944.

Lindfors K, Kyttä V, Saarinen M, Vorne V. Climate impact dataset of 1233 ingredients to promote sustainability of food service operators in Finland. *Data in Brief*. Available online 15 November 2024, 111143. ISSN 2352-3409. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.111143>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen, M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. *Int J Life Cycle Assess.* 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Kyttä V, Kårlund A, Pellinen T, Tuomisto H L, Kolehmainen M, Pajari A-M, & Saarinen M. Extending the product-group-specific approach in nutritional life cycle assessment. **The International Journal of Life Cycle Assessment**, 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02235-0>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

[Silvenius, F. & Katajajuuri, J-M. 2021. Reduction of the Climate Impact of Finnish Greenhouse Vegetables Achieved by Energy Acquisitions between 2004 and 2017. *J Hortic Sci Res* 2021, 4 \(1\):135-145.](https://doi.org/10.1007/s11367-023-02235-0)

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitseemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Peruna

Rosell M, Nyström CD. Potatoes - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *Food Nutr Res* 2024;68. doi: 10.29219/fnr.v68.10454.

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyer-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Lindfors K, Kyttä V, Saarinen M, Vorne V. Climate impact dataset of 1233 ingredients to promote sustainability of food service operators in Finland. *Data in Brief*. Available online 15 November 2024, 111143. ISSN 2352-3409. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.111143>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen, M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. *Int J Life Cycle Assess*. 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Kyttä V, Kårlund A, Pellinen T, Tuomisto H L, Kolehmainen M, Pajari A-M, & Saarinen M. Extending the product-group-specific approach in nutritional life cycle assessment. **The International Journal of Life Cycle Assessment**, 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02235-0>

Räsänen K, Hannukkala A, Kurppa S, Aaltonen M, Rahkonen A, Kukkonen J, Vänninen I. The use of chemical plant protection products in field vegetable farms in a central industrial vegetable growing area in Finland: PPP use in vegetables in Finland. *Agricultural and Food Science* 2022;31(1):54–69. <https://doi.org/10.23986/afsci.112827>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). *Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018.* <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Palkokasvit ja palkokasvivalmisteet

Torheim LE, Fadnes LT. Legumes and pulses - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *Food Nutr Res*. 2024 Mar 26;68. doi: 10.29219/fnr.v68.10484.

Blomhoff R, Andersen R, Arnesen EK, Christensen JJ, Eneroth H, Erkkola M, Gudaviciene I, Halldorsson TI, Hoyer-Lund A, Lemming EW, Meltzer HM, Pitsi T, Schwab U, Siksnia I,

Thorsdottir I, Trolle E. Nordic Nutrition Recommendations 2023. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2023.

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyer-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Hughes J, Pearson E, Grafenauer S. Legumes—A Comprehensive Exploration of Global Food-Based Dietary Guidelines and Consumption. *Nutrients* 2022;14:3080.

[Lemming EW](#), [Tagli Pitsi T](#). The Nordic Nutrition Recommendations 2022 - food consumption and nutrient intake in the adult population of the Nordic and Baltic countries. *Food Nutr Res* 2022;8:66.

Lindfors K, Kyttä V, Saarinen M, Vorne V. Climate impact dataset of 1233 ingredients to promote sustainability of food service operators in Finland. Data in Brief. Available online 15 November 2024, 111143. ISSN 2352-3409. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.111143>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. *Int J Life Cycle Assess.* 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Kyttä V, Kårlund A, Pellinen T, Pietiläinen O, Tuomisto H L, Kolehmainen M, Pajari A-M, & Saarinen M. Product-group-specific nutrient index as a nutritional functional unit for the Life Cycle Assessment of protein-rich foods. *The International Journal of Life Cycle Assessment.* 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02217-2>

Pajari A-M, Kolehmainen M, Laatikainen R, Salonen A. Ravitseminen ja suolistomikrobit ruoansulatuskanavan ja metabolisen terveyden ylläpitäjänä. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 2023;139:1465-1471.

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitseminen Suomessa – FinRavinto 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Pähkinät ja siemenet

Arnesen EK, Thorisdottir B, Bärebring L, Söderlund F, Nwaru BI, Spielau U, Dierkes J, Ramel A, Lamberg-Allardt C, Åkesson A. Nuts and seeds consumption and risk of cardiovascular

disease, type 2 diabetes and their risk factors: a systematic review and meta-analysis. *fnr* [Internet]. 2023Feb.14;67.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/8961>

Fadnes LT, Balakrishna R. Nuts and seeds - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *Food Nutr Res.* 2024;68. doi: 10.29219/fnr.v68.10483.

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38370112/>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyner-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Lindfors K, Kyttä V, Saarinen M, Vorne V. Climate impact dataset of 1233 ingredients to promote sustainability of food service operators in Finland. *Data in Brief.* Available online 15 November 2024, 111143. ISSN 2352-3409. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.111143>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen, M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. *Int J Life Cycle Assess.* 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). *Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018.* <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Kala

Torfadottir JE, Ulven SM. Fish - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *Food Nutr Res.* 2024 Mar 5;68. doi: 10.29219/fnr.v68.10485.

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38571914/>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyner-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Kyttä V, Kårlund A, Pellinen T, Pietiläinen O, Tuomisto H L, Kolehmainen M, Pajari A-M, & Saarinen M. Product-group-specific nutrient index as a nutritional functional unit for the Life

Cycle Assessment of protein-rich foods. The International Journal of Life Cycle Assessment. 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02217-2>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Silvenius F, Setälä J, Keskinen T, Niukko J, Kiuru T, Kankainen M, Saarni K, Silvennoinen K. Suomalaisten kalatuotteiden ilmastovaikutus. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 2022;13/2022. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 37 s. https://jukuri.luke.fibitstream/handle/10024/551647/luke-luobio_13_2022.pdf?sequence=7&isAllowed=y

Suomi J, Rantakokko P, Airaksinen R, ym. Kotimaista kalaa ravinnoksi monipuolisemmin ja turvallisemmin EU-kalat IV. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:29. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 2024. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165808>

Torbjørn Forseth, Bjørn T. Barlaup, Bengt Finstad, Peder Fiske, Harald Gjøsæter, Morten Falkegård, Atle Hindar, Tor Atle Mo, Audun H. Rikardsen, Eva B. Thorstad, Leif Asbjørn Vøllestad, Vidar Wennevik, The major threats to Atlantic salmon in Norway, *ICES Journal of Marine Science*, Volume 74, Issue 6, July-August 2017, Pages 1496–1513, <https://doi.org/10.1093/icesjms/fsx020>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Friederike Ziegler, Andrea Arntzen Nistad, Markus Langeland, Yannic Wocken, Erik Skontorp Hognes, Shraddha Mehta. 2024. Greenhouse gas emission reduction opportunities for the Norwegian salmon farming sector - can they outweigh growth? *Aquaculture* Volume 581, 25 February 2024, 740431.

Punainen liha

Meinilä J, Virtanen JK. Meat and meat products – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023;68. <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10538>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyer-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Hietala, S., Heusala, H., Katajajuuri, JM, Järvenranta, K., Virkajärvi, P., Huuskonen, A. ja J. Nousiainen, J. (2021). Environmental life cycle assessment of Finnish beef—cradle-to-farm

gate analysis of dairy and beef breed beef production. *Agricultural Systems*, osa/vuosik. 194, 2021.

Hietala, S., Usva, K., Vieraankivi, M. L., Vorne, V., Nousiainen, J., & Leinonen, I. (2024). Environmental sustainability of Finnish pork production: life cycle assessment of climate change and water scarcity impacts. *The International Journal of Life Cycle Assessment*, 29(3), 483-500.

Lindfors K, Kyttä V, Saarinen M, Vorne V. Climate impact dataset of 1233 ingredients to promote sustainability of food service operators in Finland. *Data in Brief*. Available online 15 November 2024, 111143. ISSN 2352-3409. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.111143>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen, M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. *Int J Life Cycle Assess*. 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Kyttä V, Kårlund A, Pellinen T, Pietiläinen O, Tuomisto H L, Kolehmainen M, Pajari A-M, & Saarinen M. Product-group-specific nutrient index as a nutritional functional unit for the Life Cycle Assessment of protein-rich foods. *The International Journal of Life Cycle Assessment*. 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02217-2>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). *Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Siipikarjan liha

Meinilä J, Virtanen JK. Meat and meat products – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023;68. <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10538>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyer-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Lindfors K, Kyttä V, Saarinen M, Vorne V. Climate impact dataset of 1233 ingredients to promote sustainability of food service operators in Finland. *Data in Brief*. Available online 15 November 2024, 111143. ISSN 2352-3409. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.111143>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen, M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. *Int J Life Cycle Assess.* 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Kyttä V, Kårlund A, Pellinen T, Pietiläinen O, Tuomisto H L, Kolehmainen M, Pajari A-M, & Saarinen M. Product-group-specific nutrient index as a nutritional functional unit for the Life Cycle Assessment of protein-rich foods. *The International Journal of Life Cycle Assessment.* 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02217-2>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Usva K., Hietala, S., Nousiainen, J., Vorne V., Vieraankivi, M-L., Jallinoja, M., & Leinonen, I. 2022. Environmental life cycle assessment of Finnish broiler chicken production – focus on climate change and water scarcity impacts. *Journal of Cleaner Production* 410, 137097. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.137097>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Maito ja maitovalmisteet

Holven K., & Sonestedt E. (2024). Milk and dairy products – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *Food & Nutrition Research*, 68. <https://doi.org/10.29219/fnr.v68.10486>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyer-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Mehtiö T, Mäntysaari P, Negussie E, Kempe R, Sevón-Aimonen M L, Chegini A, Hietala S, Kostensalo J & Lidauer M. Breeding Dairy Cattle for Resource Efficiency and Environmental Sustainability: Final report of the A++ COW-project (2019-2023). *Natural resources and bioeconomy studies* 54/2023.

Lindfors K, Kyttä V, Saarinen M, Vorne V. Climate impact dataset of 1233 ingredients to promote sustainability of food service operators in Finland. *Data in Brief*. Available online 15 November 2024, 111143. ISSN 2352-3409. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.111143>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen, M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. *Int J Life Cycle Assess.* 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Kananmuna

Virtanen JK, Larsson SC. Eggs – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *Food & Nutrition Research* 2024;68. <https://doi.org/10.29219/fnr.v68.10507>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyer-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Lindfors K, Kyttä V, Saarinen M, Vorne V. Climate impact dataset of 1233 ingredients to promote sustainability of food service operators in Finland. *Data in Brief.* Available online 15 November 2024, 111143. ISSN 2352-3409. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.111143>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen, M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. *Int J Life Cycle Assess.* 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Ravintorasvat

Retterstøl K, Rosqvist F. Fat and fatty acids - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. Food Nutr Res. 2024 Jan 12;68. doi: 10.29219/fnr.v68.9980. <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/9980>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyer-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. fnr [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Lindfors K, Kyttä V, Saarinen M, Vorne V. Climate impact dataset of 1233 ingredients to promote sustainability of food service operators in Finland. Data in Brief. Available online 15 November 2024, 111143. ISSN 2352-3409. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.111143>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. Int J Life Cycle Assess. 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. Frontiers in Sustainable Food Systems 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Sokeripitoiset elintarvikkeet

Sonestedt E, Øverby NC. Carbohydrates - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. Food Nutr Res. 2023 Nov 10;67. doi: 10.29219/fnr.v67.10226. <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10226>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyer-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. fnr [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Lindfors K, Kyttä V, Saarinen M, Vorne V. Climate impact dataset of 1233 ingredients to promote sustainability of food service operators in Finland. Data in Brief. Available online 15 November 2024, 111143. ISSN 2352-3409. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.111143>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen, M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. *Int J Life Cycle Assess.* 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Juomat

Sonestedt E, Lukic M. Beverages – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024;68. <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10458>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyer-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. *fnr* [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Lindfors K, Kyttä V, Saarinen M, Vorne V. Climate impact dataset of 1233 ingredients to promote sustainability of food service operators in Finland. *Data in Brief.* Available online 15 November 2024, 111143. ISSN 2352-3409. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.111143>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen, M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. *Int J Life Cycle Assess.* 2023. <https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 12/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Alkoholi

Thelle DS, Grøn­bæk M. Alcohol - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. Food Nutr Res. 2024 Apr 1;68. doi: 10.29219/fnr.v68.10540.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10540>

Harwatt H, Benton TG, Bengtsson J, Birgisdóttir BE, Brown KA, van Dooren C, Erkkola M, Graversgaard M, Halldorsson T, Hauschild M, Høyer-Lund A, Meinilä J, van Oort B, Saarinen M, Tuomisto HL, Trolle E, Ögmundarson O, Blomhoff R. Environmental sustainability of food production and consumption in the Nordic and Baltic region - a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. fnr [Internet]. 2024Feb.6 [cited 2024Apr.1];68. Available from: <https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10539>

Kyttä V, Hyvönen T, Saarinen, M. Land-use-driven biodiversity impacts of diets—a comparison of two assessment methods in a Finnish case study. Int J Life Cycle Assess. 2023.

<https://doi.org/10.1007/s11367-023-02201-w>

Saarinen M, Heikkinen J, Ketoja E, Kyttä V, Hartikainen H, Silvennoinen K, Valsta L, Lång K. Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case.

Frontiers in Sustainable Food Systems 7, 2023. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

Ruokavalion koostaminen

FAO and WHO. Sustainable healthy diets – Guiding principles. Rome, 2019.

<https://www.who.int/publications/i/item/9789241516648>

Hovinen T, Korkalo L, Freese R, Skaffari E, Isohanni P, Niemi M, Nevalainen J, Gylling H, Zamboni N, Erkkola M, Suomalainen A. Vegan diet in young children remodels metabolism and challenges the statuses of essential nutrients. EMBO Mol Med 2021;20:e13492.

<https://www.embopress.org/doi/full/10.15252/emmm.202013492>

Karies (hallinta). Käypä hoito -suositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Suomen Hammaslääkäriseura Apollonia ry:n asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2023 (viitattu y.x.2024). Saatavilla internetissä: www.kaypahoito.fi

Päivärinta E, Itkonen ST, Pellinen T, Lehtovirta M, Erkkola M, Pajari AM. Replacing Animal-Based Proteins with Plant-Based Proteins Changes the Composition of a Whole Nordic Diet- A Randomised Clinical Trial in Healthy Finnish Adults. Nutrients 2020;12:E943.

<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7231027/>

Vepsäläinen H, Lindström J. Dietary patterns – a scoping review for Nordic Nutrition Recommendations 2023. fnr [Internet]. 2024Apr.30 [cited 2024Dec.2];68. Available from:

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10541>

Vepsäläinen H, Meinilä J, Freese R, Korkalo L, Virtanen SM, Erkkola M.

Kasvikuntapainotteisuuden lisääminen lasten ja nuorten ruokavaliossa tuo terveys- ja ympäristöhyötyjä. Duodecim 2023;139:1479-84.

<https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo17851.pdf>

Erkkola M, Castren H, Suomi J, Lyytikäinen A, Virtanen S. Ruokarajoitukset raskauden ja imetyksen aikana - onko riskeistä näyttöä? *Duodecim* 2020;136:2609-16.

<https://www.duodecimlehti.fi/duo15923>

Ruokavirasto. Elintarvikkeiden turvallisen käytön ohjeet.

<https://www.ruokavirasto.fi/elintarvikkeet/ohjeita-kuluttajille/turvallisen-kayton-ohjeet/>

Suomi J, Rantakokko P, Airaksinen R, ym. Kotimaista kalaa ravinnoksi monipuolisemmin ja turvallisemmin EU-kalat IV. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:29. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 2024.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165808>

Ruokakasvatus, ravitsemusohjaus ja ravitsemusviestintä

Janhonen, K., Manninen, M. & Hjalmskog, K. Sustainable food education in Finnish Schools through Collaborative Pedagogy. In Gaddis, J. & Robert, S. (Eds.). *Transforming School Food Politics around the world*, 2024. Open access trough:

<https://mitpress.mit.edu/9780262548113/transforming-school-food-politics-around-the-world/>

Janhonen, K., Olsson, C. & Waling, M. Collaborative participation in a home economics context: using school meals as a part of sustainable education, *Education Inquiry*, 2023, 1-16. <https://doi.org/10.1080/20004508.2022.2163073>

Janhonen K & Rautavirta K. Muuttuva toimintakenttä, muuttuva asiantuntijuus: Toimijoiden näkemyksiä ravitsemus- ja ruokakasvatuksesta 1990–2010-luvuilla. *Ainedidaktiikka* 2022; 5,3:113–135. <https://doi.org/10.23988/ad.111239>

Kaukonen R, Lehto E, Ray C, Vepsäläinen H, Nissinen K, Korkalo L, Koivusilta L, Sajaniemi N, Erkkola M, Roos E. A cross-sectional study of children’s temperament, food consumption and the role of food-related parenting practices. *Appetite*.2019;138:136-145. doi: 10.1016/j.appet.2019.03.023.

Kauppinen E and Palojoki P. Striving for a holistic approach: Exploring Food Education through Finnish Youth Centers. *Food, Culture and Society* 2024; 24: 555–572.

<https://doi.org/10.1080/15528014.2023.2188661>

Kähkönen K, Rönkä A, Hujo M, Lyytikäinen A, and Nuutinen, O. Sensory-based food education in early childhood education and care, willingness to choose and eat fruit and vegetables, and the moderating role of maternal education and food neophobia. *Public Health Nutrition* [online] 2018; 21:13. <https://doi.org/10.1017/S1368980018001106>.

Laitinen AL, Antikainen A, Mikkonen S, Kähkönen K, Talvia S, Varjonen S, Paavola S, Karhunen L, Tilles-Tirkkonen T. The "Tasty School" model is feasible for food education in primary schools. *J Hum Nutr Diet.* 2022 Jul 28. doi: 10.1111/jhn.13071. Epub ahead of print. PMID: 35902780.

Laitinen, Aija Liisa ; Tilles-Tirkkonen, Tanja ; Karhunen, Leila ; Talvia, Sanna. Food education in Finnish primary education – defining themes and learning objectives using the Delphi technique. *British food journal (1966)*, 2021, Vol.123 (13), p.404-427

Lakka TA, Aittola K, Järvelä-Reijonen E, Tilles-Tirkkonen T, Männikkö R, Lintu N, et al. Real-world effectiveness of digital and group-based lifestyle interventions as compared with usual care to reduce type 2 diabetes risk – A stop diabetes pragmatic randomised trial. *Lancet Reg Health Eur.* 2023;24:100527. <https://doi.org/10.1016/j.lanepe.2022.100527>

Lehtisalo J, Levälähti E, Lindström J, Hänninen T, Paajanen T, Peltonen M, Antikainen R, Laatikainen T, Strandberg T, Soininen H, Tuomilehto J, Kivipelto M, Ngandu T. Dietary changes and cognition over 2 years within a multi-domain intervention trial – the Finnish Geriatric Intervention Study to Prevent Cognitive Impairment and Disability (FINGER) *Alzheimers Dement.* 2019 Mar;15(3):410-417. <https://doi.org/10.1016/j.jalz.2018.10.001>

Rantala E, Vanhatalo S, Valtanen M, Lindström J, Pihlajamäki J, Poutanen K, Absetz P, Karhunen L. Effectiveness of workplace choice architecture modification for healthy eating and daily physical activity. *BMC Public Health.* 2024 Apr 1;24(1):939. doi: 10.1186/s12889-024-18482-1. PMID: 38561724; PMCID: PMC10986070.

Talvia S, Lindholm T, Karhunen L, Helkkola L, Räsänen S, Ollilainen K, Kinnunen H, Anglé S. Ruokasuhteen pedagoginen viitekehys ruokakasvatuksen näkökulmana. *Ainedidaktiikka* 2021;5(3):71-89.

Tilles-Tirkkonen, T. Promoting healthy eating in the context of weight management and school meals: Towards sustainable changes. PhD Thesis, University of Eastern Finland, 2015. Open access through: <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/16001?locale-attribute=fi>

Suosittelujen soveltaminen ruokapalveluissa

Maa- ja metsätalousministeriö 2021. Vastuullisten ruokapalveluiden hankintaopas. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-379-4>.

Motiva 2023. Opas vastuullisiin elintarvikehankintoihin – suosituksia vaatimuksiksi ja vertailukriteereiksi. https://www.motiva.fi/files/21431/Opas_vastuullisiin_elintarvikehankintoihin_-_suosituksia_vaatimuksiksi_ja_vertailukriteereiksi.pdf.

Valtion ravitsemusneuvottelukunta ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023.
Ravitsemushoitosuositus. THL – Ohjaus 3/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-977-1>.

Ruokaturvaa ja ravitsemusterveyttä kaikille

Erkkola M, Lallukka T, Lehto R, Sääksjärvi K, (toim.). Eriarvoisuus lautasella. SLA teemanumero [Internet]. 20. toukokuuta 2022 [viitattu 2. joulukuuta 2024];59(2).
<https://journal.fi/sla/issue/view/8464>

FAO. World Food summit, 13–17 November 1996 Rome Italy. Rome Declaration on World Food Security. <https://www.fao.org/4/w3613e/w3613e00.htm>

FAO. World Summit on Food Security, Rome 16–18 November 2009.
https://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/Docs/Declaration/WSFS09_Draft_Declaration.pdf

Global Food Security Index 2022. New York: Economist Impact 2022.
<https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/>

Ilomäki M, Mantila J & Talvenheimo T. Ruoan huoltovarmuus syntyy yhteistyössä. Elintarvike ja terveystieteet, 2023;37(4):18–23.

Jansik C, Huuskonen H, Karhapää M, Keskitalo M, Leppälä J, Niemi J, et al. Maatalouden tuotantopanosten saatavuuden riskit : Kriiseihin varautuminen ruokahuollon turvaamisessa. Luonnonvarakeskus 2021. <https://jukuri.luke.fi/handle/10024/547961>

Kaljonen M, Niemi J, Paalanen L, Salminen J, Toivonen M, Heikkinen M, Härkänen T, Rinne P, Sares-Jäske L, Savolainen H, Siimes K, Tapanainen H, Valsta L & Virkkunen H. Suomalaisen ruokajärjestelmän vahvuudet ja ongelmat. Julk.: Kaljonen, M., Karttunen, K., Kortetmäki, T. (toim.). Reilu ruokamurros. Polkuja kestävään ja oikeudenmukaiseen ruokajärjestelmään. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 38/2022. S. 27–46. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-5518-5>

Karikallio H, Buchert J & Kaukovirta A. Kotimainen ruoantuotanto varmistaa huoltovarmuutta ja turvallista elintarvikejärjestelmää. Duodecim, 2022;138(24):2216–2223.
<https://www.duodecimlehti.fi/duo17174>

Leg4Life-tutkimushanke. Palkokasvien viljely ruoaksi ja rehuksi vahvistaa ruokaturvaa ja huoltovarmuutta. Leg4Life-tutkimushankkeen suosituksia 2. Marraskuu 2024.
<http://www.leg4life.fi/politiikkasuositukset>

Maa- ja metsätalousministeriö. Lähiruokaa – totta kai! Lähiruokaohjelma ja lähiruokasektorin kehittämisen tavoitteet vuoteen 2025. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-195-0>

Maa- ja metsätalousministeriö. Luomu 2.0 - Suomen kansallinen luomuohjelma vuoteen 2030. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:13. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-386-2>

Tilastokeskus. Pienituloisimpien kotitalouksien kulutusmenoista lähes viidennes kului ruokaan vuonna 2022. <https://stat.fi/julkaisu/clmyi6vct7jip0cutgh4ngdsb>

Walsh H, Nevalainen J, Saari T, Uusitalo L, Näppilä T, Rahkonen O, Erkkola M. Food insecurity among Finnish private service sector workers: validity, prevalence, and determinants. Public Health Nutr 2022;25:829-840. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9993037/>

Väestön ravitsemuksen ja ympäristövaikutusten seuranta ja arviointi

European Food Safety Authority, 2014. Guidance on the EU Menu methodology. EFSA Journal 2014; 12(12):3944, 77 pp. doi:[10.2903/j.efsa.2014.3944](https://doi.org/10.2903/j.efsa.2014.3944)

Eurola M, Alainen T, Berlin T, Ekholm P, Erlund I, Hietaniemi V, Mannio J, Mykkänen S, Pulkkinen M, Root T, Seppänen M, Siimes K, Venäläinen E-R, Ylivainio K. Report of the selenium working group 2022. Natural resources and bioeconomy studies 89/2022. Natural Resources Institute Finland. Helsinki. 44 p. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-534-7>

Jääskeläinen T, Itkonen ST, Lundqvist A, Erkkola M, Koskela T, Lakkala K, Dowling KG, Hull GL, Kröger H, Karppinen J, Kyllönen E, Härkänen T, Cashman KD, Männistö S, Lamberg-Allardt C. The positive impact of general vitamin D food fortification policy on vitamin D status in a representative adult Finnish population: evidence from an 11-y follow-up based on standardized 25-hydroxyvitamin D data. Am J Clin Nutr. 2017;105(6):1512-1520. doi: [10.3945/ajcn.116.151415](https://doi.org/10.3945/ajcn.116.151415)

Kaartinen NE, Tapanainen H, Männistö S, Reinivuo H, Virtanen S, Jousilahti P, Koskinen S, Valsta LM. Aikuisväestön ruoankäytön ja ravintoaineiden saannin muutokset vuosina 1997–2017: kansallinen FinRavinto-tutkimus. Lääkärilehti 2021;76(5):273–280.

Raulio S, Tapanainen H, Valsta L, Jääskeläinen T, Virtanen S, Erlund I. FinRavinto 2017 - tuloksia: D-vitamiinin saanti ja seerumipitoisuus aikuisilla. Lääkärilehti 2021;76(44):2578–2584.

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S & Sääksjärvi K (toim.). Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017. Terveystieteiden tutkimuskeskus, raportti 12/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Valtion ravitsemusneuvottelukunta. Toimenpidesuositus väestön jodin saannin parantamiseksi. 10.2.2015. https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/teemat/terveytta-edistava-ruokavaliio/vrn/vrn_jodi_toimenpidesuositus_10.2.2015_suomi.pdf

Liite 13

Perignon M, Darmon N. Advantages and limitations of the methodological approaches used to study dietary shifts towards improved nutrition and sustainability. *Nutr Rev* 2022;80:579–97.

Skaffari E, Korkalo L, Vepsäläinen H, Nissinen K, Roos E, Erkkola M. Päiväkoti-ikäisten lasten ruokavalio -raportti. University of Helsinki, 2019. <https://dagis.fi/julkaisut/>

Trolle E, Meinilä J, Eneroth H, Meltzer HM, Þórsdóttir I, Halldorsson T, Erkkola M. Integrating environmental sustainability into food-based dietary guidelines in the Nordic countries. *Food Nutr Res*. 2024 Oct 25;68. doi: 10.29219/fnr.v68.10792.

Food Nutr Res. 2024 Oct 25;68. doi: 10.29219/fnr.v68.10792.

<https://foodandnutritionresearch.net/index.php/fnr/article/view/10792/17897>

Valsta L, Kaartinen N, Tapanainen H, Männistö S, Sääksjärvi K, (toim.). Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017 -tutkimus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 12/2018.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-238-3>

Wood A, Moberg E, Curi-Quinto K, Van Rysselberge P, Röös E. From “good for people” to “good for people and planet” – Placing health and environment on equal footing when developing food-based dietary guidelines. *Food Policy*, 2023.

<https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2023.102444>